

TRABZON SANAT HAYATININ TARİHTEN KALAN İZLERİNE BİR BAKIŞ

İstanbul'un 1204 yılında Katolikler tarafından işgali üzerine, Bizans Hanedanlık ailelerinden Komnenoslar, İmparatorluğun devamını tesis etmek amacıyla Trabzon'a gelip yerleşirler. Trabzon'u seçmelerinin nedeni elbette ekonomik ve siyasi stratejik nedenlere dayanıyordu. Sanata ve kültüre önem veren Komnenoslar, İstanbul egemenlikleri esnasında, halen ayakta duran birçok mimari ve sanat eserinin oluşturulmasında rol oynamışlardır.

Bizans hazinesi, saray bürokrasisi, entelektüel birikimiyle Trabzon' yerleşen Komnenoslar, burada kurdukları devleti, Roma İmparatorluğu'nun devamı (Bizans'ın gerçek varisleri)olarak ilan ettiler. Yerleştikleri bölgeyi daha tanımak amacıyla, yerli halkla daha iyi ilişkiler kurmak için etnografik araştırmalar din ve dil çalışmaları yaptılar. İmparatorluk dini olan Ortodoksluğu daha etkin kılmak için, Sn. Eugunues'i imparatorluk başkentinin koruyucu azizi ilan ettiler ve adına gösterişli bir ibadethane yaptılar. Ardından şehrin birkaç kilometre dışında, İstanbul'dakine rakip olarak yeni bir Ayasofya Kilisesi inşa ettiler.

Trabzon Komnenos İmparatorluğu'nun etnik kökenini, tarihteki etkisi ve rolünü bir kenara bırakırsak, İkiyüz elli yıla yakın egemenlikleri döneminde Trabzon'u, Anadolu'nun nadir başkentlerinden biri haline getirmişler, kültür ve sanat hayatına önemli katkılar sağlamışlardır. Bunun etkisinden olmalı ki Osmanlı İmparatorluğu, en önemli iki sultanını (Ki gerek Yavuz Sultan Selim gerek se Kanuni'nin edebiyatçı tarafları bilinmektedir. Kanuni'nin zanaatkâr tarafının Trabzon'da bir kuyumcu ustası yanın da aldığı çıraklık eğitiminden geldiği ise pek bilinmemektedir.) bu birikimin ortasında Trabzon'da yetiştirmiştir.

Kommenoslardan kalan mimari eserler halen ayaktaadır. Bu yapıtlardaki resim, heykel, kabartma ve mozaiklerden anlıyoruz ki, bu dönemin Trabzon kültür ve sanat hayatına etkisi muhtemeldir. Nitekim 14. yy ve sonrasına ait olan Sümela freskolarının yerel sanatçılar tarafından yapıldığı kayıtlarda yer almaktadır.

Trabzon, uzun bir tarihsel süreçte, coğrafyanın ona sağladığı imkânlarla, Kafkasların, İran'ın ve Doğu Anadolu'nun dünyaya açılan ulaşım, ticaret ve kültür kapısı olmuştur. Sanayi devriminin devamında, Süveyş Kanalı'nın açılışına kadar, Osmanlı'nın en önemli liman şehirlerinden biri haline gelmiştir. Deniz ticareti ve ulaşımı, doğu ve batı arasındaki alışverişin sağladığı imkânların yanı sıra eğitim ve kültür hayatına da etkileri olmuş, bu dönemde Trabzon, Karadeniz'in modern bir şehri olarak dikkati çekmiştir.

Osmanlıda çağdaşlaşma çabalarının ilk adımlarını burada da görüyoruz. Gelişen dünyanın koşullarına ayak uydurmak maksadıyla, medrese ve manastır eğitimi yerine, çağdaş ve bilimsel eğitim kurumlarının kurulması 19. Yüzyılın sonlarına doğru başlar. Köylerde başlayan okullaşma faaliyetleri 1887 yılında, o günün Osmanlı sınırları içindeki en önemli eğitim kurumlarından biri olan Trabzon İdadisinin açılmasıyla devam eder. Üstelik bu girişimin arkasında ciddi bir halk desteği vardır. Devamında başta azınlık kolejleri olmak üzere, kente dışarıdan gelmiş bulunan yabancılar için açılan kolejler de çağdaş eğitimde yeni imkânlar sağlamıştır.

Modern eğitime olan istek ve arzusu, ellili yılların ortalarına doğru Trabzonluları, yeniden harekete geçirmiş, ciddi uğraşlar sonunda Türkiye'nin üçüncü üniversite şehri olma unvanını, yine çağdaş eğitim imkânlarının en iyisine sahip olma ısrarları sonucunda elde etmiştir.

1876 Kanuni Esasi'nin ilanının ve 1908 Devriminin Trabzon'da nasıl bir bayram havası içinde kutlandığı biliniyor. Arkasından İttihat Ve Terakki'nin milli burjuvazi, milli ekonomi ve milli müteşebbis yaratma politikasını pilot bölgelerinden biri olur Trabzon. Osmanlı Hükümetinin o günkü tercihi, Trabzon'un o tarihlerde sahip olduğu potansiyel konusunda bakımından uyarıcıdır. Özellikle müteşebbis yaratma konusunun altını çizmek gerekir. Çünkü müteşebbis yaratma politikasına uygun bir temel bulunmaktadır.

Sebepleri ve nasıl olduğu konusu ayrı bir konu olmakla birlikte, 18-19 yüzyıllarda feodal toprak ağalığı esas olarak tasfiye edilmiştir. Topraklar genel olarak dengeli bir şekilde dağılmıştır. Toprak mülkiyeti bakımından esas olarak eşitlik gelmiştir. Ağalık ve derebeylik kurumları ortadan kalkmıştır. Kurtuluş savaşından sonra Cumhuriyet Devrimlerinin uygulanması için uygun bir zemin oluşmuştur. Karadenizli var gücüyle katıldığı Kurtuluş savaşından sonra kendini yeni devletin eşit bir yurttaşı olarak görmeyi benimsemiştir.

Cumhuriyetin hemen arkasından eğitim ve kültür kurumlarıyla modern Trabzon, köylülerinin gözünde içi kalaylı kazan, ışıklı ve gurur duyulan bir şehirdir. Adına Türküler yakılır. Artan nüfus, yetmeyen tarım arazileri, eli ekmek tutanı gurbete, gençleri ise, cumhuriyetin aydın yetiştiren eğitim kurumlarına yöneltir. Trabzon köylülerini aydınlatan, eğiten ışıklı bir şehirdir. Köy hayatının imkânlarıyla yetinmeyenler, önce Trabzon'a, oradan da başka şehirlere çıkıp ulusal birliğin içine katılamaya, ulusal kültüre ve sanata değerli katkılarını sunmaya hazır hale gelirler.

Zor bir coğrafyada, sık değişkenlik gösteren iklim ve topografyada, bir o tepede bir bu tepede toplu yerleşimsiz, doğayı ve iklimi iyi takip etmek ve anlamak zorunda olup da yaşamını yürütmek için, zor bir hareketi başarmak zorunda kalan bu insanların yaşamı zaten sanatkârane değil midir?

Tarihsel birikim önemlidir. Mücadele etmek zorunda kaldığı doğadan öğrendikleri de önemlidir. Ama yalnızca bunlar, başarılı insan tiplerinin ortaya çıkmasına yetmez. Trabzon insanının, işadınının, bilim adamının, sanat, kültür ve spor adamının başarısının sırrını anlamak için çok zorlanmaya gerek yok. Trabzon cumhuriyet mayasının tutması için her türlü ortama ve koşula sahipti. Her şeyden önce kendi başına yurttaş olmak gerekliydi. Kendi alanlarında başarılı üretken insanlar, kendi deneyimlerini, bilimin yolundan ilerleyerek geliştirebilirler. Cumhuriyet bunu sağladı.

Çağdaş Türk Resim Sanatının seçkin örneklerini sunan "Yolu Trabzon'dan Geçen Sanatçılar Sergisi" 150 yıl önce başlayan Türk çağdaşlaşma hareketinin, Cumhuriyetle hız kazanması sonucu, ilk kuşak sanatçıları Zeki Kocamemi ve Bedri Rahmi Eyüboğlu gibi önemli öncülerinin açtığı yoldan emin adımlarla ilerlediğinin, son yıllara damgasını vuracak olan göstergesidir.

Bülent Baş